

Obserwacja w zakładzie leczniczym po nowelizacji artykułu 203 Kodeksu postępowania karnego

Observation in a psychiatric facility under the Code of Criminal Procedure Amendment to Article No. 203

PIOTR GAŁECKI¹, ANTONI FLORKOWSKI¹, KINGA BOBIŃSKA², KRZYSZTOF EICHSTAEDT³

1. Klinika Psychiatrii Dorosłych, Uniwersytet Medyczny, Łódź

2. Klinika Psychiatrii Dorosłych, Uniwersytet Medyczny, Łódź

3. Sędzia Sądu Apelacyjnego, Łódź

STRESZCZENIE

Cel. Przedstawienie oceny aktualnego polskiego ustawodawstwa dotyczącego obserwacji w szpitalu psychiatrycznym. Omówiono w niej zagadnienia dotyczące poczytalności sprawcy oraz obserwacji sądowo–psychiatrycznej, zarówno w ujęciu historycznym, jak i w świetle obecnie obowiązującego stanu prawnego.

Poglądy. Zwrócono szczególną uwagę na zmieniające się na przestrzeni lat podejście do kwestii obserwacji oskarżonego (podejrzanego) w psychiatrycznym zakładzie leczniczym, zmianę wnioskodawcy, jak i organu kompetentnego do orzekania w przedmiocie obserwacji psychiatrycznej, a także możliwy okres trwania obserwacji z możliwością przedłużania go na czas określony. Nowe brzmienie artykułu 203 kodeksu postępowania karnego zostało szczegółowo omówione z punktu widzenia biegłego psychiatry i organu procedującego w przedmiocie orzeczenia obserwacji psychiatrycznej.

Wnioski. Nowelizacja artykułu 203 kodeksu postępowania karnego przyniosła pozytywne zmiany dotyczące obserwacji w szpitalu psychiatrycznym, jak i nowe możliwości zarówno dla biegłych, jak i sądów. Nie jest jednak nadal wolna od wad.

SUMMARY

Objectives. The aim of the paper is to present an assessment of the current Polish legislation concerning observation in a psychiatric hospital. The issues of the perpetrator's accountability and forensic-psychiatric observation are discussed both from a historical perspective and in the light of the legal regulations currently in force.

Review. Particular attention was paid to a number of issues: the changing-over-the-years approach to observation of the accused (suspect) in a psychiatric care facility, change of the proponent or of the authority competent to decide whether psychiatric observation needs to be implemented, as well as the possible observation period duration and its extension within a specified time limit. The amendment to Article 203 of the Code of Criminal Procedure was discussed in detail from the perspective of the expert forensic psychiatrist and of the proceeding authority for adjudication of placement under psychiatric observation.

Conclusions. The amendment to Article 203 of the Code of Criminal Procedure has brought positive changes concerning observation in a psychiatric hospital, and provided new possibilities for both forensic experts and courts. However, it is still not free of flaws.

Słowa kluczowe: psychiatria sądowa / obserwacja sądowo-psychiatryczna / artykuł 203 kodeksu postępowania karnego

Key words: forensic psychiatry / forensic-psychiatric observation / Article 203 of the Code of Criminal Procedure

---

Praca przedstawia wspólną, prawniczą i medyczną ocenę aktualnego polskiego ustawodawstwa dotyczącego obserwacji w szpitalu psychiatrycznym w związku z nowelizacją artykułu (art.) 203 kodeksu postępowania karnego (k.p.k.). Przedstawia pozytywne i negatywne opinie odnoszące się do ustawy z dnia 5 grudnia 2008 roku o zmianie ustawy – kodeks postępowania karnego, nowelizującą treść art. 203 k.p.k. [1]. Dodatkowo przedstawia nowe możliwości wynikające z tej nowelizacji dla biegłych, jak i sądów.

Jeżeli w trakcie prowadzonego postępowania sądowego lub przygotowawczego okaże się, że zachodzą wątpliwości co do poczytalności podejrzanego (oskarżonego) właściwy organ procesowy (sąd lub prokurator), w zależności od stadium postępowania, powinien wydać postanowienie o powołaniu co najmniej dwóch lekarzy psychiatrów w celu wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego podejrzanego (oskarżonego). Ustalenie poczytalności sprawcy z punktu widzenia norm prawa karnego jest bardzo istotne, albowiem jest to jedna z okoliczności wyłączających winę. Warto w tym miejscu odnotować, iż art. 1 § 3 kodeksu karnego (k.k.) stanowi, że: „Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego,

jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu” [2].

Ocena poczytalności sprawcy, z punktu widzenia medycznego, rzadko jest sprawą jednoznaczną i pozbawioną wątpliwości. Niejednokrotnie biegli psychiatrzy powoływani przez sąd lub prokuraturę nie potrafią jednoznacznie ocenić poczytalności sprawcy czynu w jednym badaniu ambulatoryjnym. Zachodzi wówczas konieczność orzekania obserwacji sądowo-psychiatrycznej. Kodeksowe unormowania dotyczące obserwacji w zakładzie leczniczym zmieniały się w Polsce kilkakrotnie od 1928 roku, kiedy to polski ustawodawca po raz pierwszy uregulował prawnie kwestie obserwacji psychiatrycznej.

Zasady orzekania obserwacji sądowo-psychiatrycznej reguluje k.p.k. [3]. Orzeczenie przez sąd badania stanu zdrowia psychicznego podejrzanego (oskarżonego) połączonego z obserwacją w zakładzie leczniczym, z punktu widzenia prawnego jest pewną formą pozbawienia wolności [4]. Niewątpliwie zatem obserwacja sądowo-psychiatryczna jest ograniczeniem wolności obywatelskiej gwarantowanej przez Konstytucję. Z prawnego punktu widzenia jest więc formą kary zgodnie z definicją Buchały [5].

UNORMOWANIA KODEKSOWE W UJĘCIU HISTORYCZNYM

K.p.k. począwszy od 1928 roku do obecnej nowelizacji z grudnia 2008 roku znacznie zmienił podejście do kwestii obserwacji oskarżonego (podejrzanego) w psychiatrycznym zakładzie leczniczym. Na przestrzeni lat ustawodawca zmieniał wnioskodawcę jak i organ kompetentny do orzekania w przedmiocie obserwacji psychiatrycznej. Kolejne nowelizacje w porównaniu z k.p.k. z 1928 roku przyniosły również zmianę poprzez zawężenie możliwości wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego podejrzanego (oskarżonego) tylko przez biegłych psychiatrów. Do czasu ostatniej nowelizacji ustawodawca podtrzymywał jednakowy możliwy okres trwania obserwacji z możliwością przedłużania go na czas określony na wniosek biegłych, bądź zakładu/szpitala. Znamienne jest to, że treść dotychczasowych przepisów łączył brak określenia maksymalnego okresu przedłużenia czasu trwania obserwacji oraz brak jednoznacznych przesłanek orzeczenia obserwacji psychiatrycznej.

Historię polskich regulacji prawnych dotyczących obserwacji sądowo-psychiatrycznych podsumowuje Tablica 1 [3, 6, 7, 8, 9, 10].

Tablica 1. Historia polskich regulacji prawnych dotyczących obserwacji sądowo-psychiatrycznych.

Table 1. A historical outline of Polish legal regulations concerning forensic psychiatric observation

Stan prawny	Procedowanie w przedmiocie przeprowadzenia obserwacji sądowo-psychiatrycznej	Czas trwania obserwacji	Uwagi
K.p.k. z 1928 r. art.130 [8]	<ul style="list-style-type: none"> tylko sąd wzywał jako biegłych <u>przynajmniej dwóch lekarzy</u>, w miarę możliwości psychiatrów biegli mogli żądać oddania podejrzanego (oskarżonego) pod obserwację w zakładzie leczniczym tylko <u>sąd</u> orzekał o potrzebie, czasie trwania i miejscu obserwacji możliwość zażalenia na postanowienie nakazujące obserwację 	<ul style="list-style-type: none"> obserwacja powinna trwać nie dłużej niż <u>sześć tygodni</u> w <u>wyjątkowych wypadkach</u> sąd, na wniosek <u>biegłych</u>, mógł przedłużyć termin na czas ściśle określony 	<ul style="list-style-type: none"> brak jednoznacznego zdefiniowania „wyjątkowych wypadków” brak określenia maksymalnego okresu przedłużenia czasu trwania obserwacji biegłymi nie musieli być psychiatrzy
K.p.k. z 1969 r. art. 183-184 [9]	<ul style="list-style-type: none"> o konieczności obserwacji orzekał na żądanie biegłych <u>sąd lub prokurator</u> o stanie zdrowia psychicznego rozstrzygało <u>dwóch</u> biegłych <u>psychiatrów</u> zażalenie na postanowienie prokuratora rozstrzygał sąd właściwy do rozpoznania sprawy, zaś na postanowienie sądu sąd wyższego rzędu 	<ul style="list-style-type: none"> obserwacja powinna trwać nie dłużej niż <u>sześć tygodni</u> na wniosek <u>zakładu</u> termin mógł ulec przedłużeniu na czas określony, niezbędny do wydania opinii 	<ul style="list-style-type: none"> brak określenia maksymalnego okresu przedłużenia czasu trwania obserwacji nie biegli a zakład leczniczy wnioskował o przedłużenie obserwacji
k.p.k. z 1997 r. art. 203 (przed nowelizacją)	<ul style="list-style-type: none"> o obserwacji orzekał w przypadku zgłoszenia takiej konieczności przez biegłych tylko <u>sąd</u>; w postępowaniu przygotowawczym sąd czynił to na wniosek prokuratora możliwość złożenia zażalenia zarówno na postanowienie o przeprowadzeniu obserwacji, jak i na jej przedłużenie 	<ul style="list-style-type: none"> obserwacja powinna trwać nie dłużej niż <u>sześć tygodni</u> na wniosek <u>zakładu</u> termin mógł ulec przedłużeniu na czas określony, niezbędny do zakończenia obserwacji 	<ul style="list-style-type: none"> brak regulacji maksymalnego czasu trwania obserwacji brak określenia przesłanek zarówno orzeczenia jak i przedłużenia czasu trwania obserwacji; (jedynie doktryna uznawała konieczność istnienia choćby dostatecznego podejrzenia popełnienia zarzucanego czynu)
K.p.k. z 1997 r. po nowelizacji art. 203 przez ustawę z dn. 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – k.p.k. [2]	<ul style="list-style-type: none"> o obserwacji orzeka <u>sąd</u> w razie zgłoszenia przez biegłych psychiatrów takiej konieczności; w postępowaniu przygotowawczym sąd czyni to na wniosek prokuratora możliwość złożenia zażalenia zarówno na postanowienie o przeprowadzeniu obserwacji, jak i na jej przedłużenie 	<ul style="list-style-type: none"> obserwacja nie powinna trwać dłużej niż <u>cztery</u> tygodnie na wniosek <u>zakładu</u> sąd może przedłużyć termin na czas określony, niezbędny do zakończenia obserwacji; łączny czas trwania obserwacji w danej sprawie nie może przekroczyć <u>ośmiu</u> tygodni 	<ul style="list-style-type: none"> możliwość orzeczenia obserwacji tylko, gdy dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo określony maksymalny czas trwania obserwacji brak możliwości orzeczenia obserwacji psychiatrycznej w przypadku wystąpienia negatywnych przesłanek procesowych z art. 259 §2 k.p.k., chyba że oskarżony (podejrzan) sam wniósł o poddanie go obserwacji

Art. 203 k.p.k. w brzmieniu sprzed nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 5 grudnia 2008 roku o zmianie ustawy – k.p.k. stanowił, że gdy „zachodzi taka konieczność” biegli mogli zgłaszać potrzebę przeprowadzenia badania stanu zdrowia psychicznego połączonego z obserwacją w zakładzie leczniczym [3]. Biegli zgłaszający konieczność przeprowadzenia obserwacji sądowo-psychiatrycznej musieli być psychiatrami, ponieważ tylko biegli psychiatrzy ze względu na posiadaną wiedzę mogą podjąć decyzję co do oceny stanu zdrowia psychicznego i poczytalności [11]. Sąd był, niezależnie od stadium postępowania, jedynym organem właściwym do orzeczenia o poddaniu obserwacji w zakładzie leczniczym. W postępowaniu przygotowawczym sąd orzekał na wniosek prokuratora. Pomimo, że k.p.k. stanowił, że obserwacja nie powinna trwać dłużej niż sześć tygodni, to jednak przewidywał możliwość przedłużenia obserwacji na czas niezbędny do jej zakończenia, nie określając tym samym jej maksymalnego czasu trwania. Zarówno na postanowienie o orzeczeniu obserwacji, jak i na postanowienie o jej przedłużeniu przysługiwało zażalenie. Biegli mieli obowiązek niezwłocznego powiadomienia sądu o zakończeniu obserwacji.

Dotychczasowe brzmienie artykułu 203 k.p.k. stwarzało zbyt łatwą możliwość wnioskowania o obserwację psychiatryczną, jak i również przedłużania jej „na czas określony, niezbędny do zakończenia obserwacji”, a więc bez wyraźnego oznaczenia maksymalnego czasu trwania obserwacji. Z punktu widzenia biegłych psychiatrów mogła być to wygodna forma badania, polegająca na odpowiednio długiej obserwacji podejrzanego (oskarżonego) przed podjęciem ostatecznych decyzji związanych z opiniowaniem sądowo-psychiatrycznym. Należy jednak zaznaczyć po raz kolejny, że z punktu widzenia podejrzanego (oskarżonego) pobyt na obserwacji sądowo-psychiatrycznej pozostawał i pozostaje jednak ograniczeniem jego wolności.

24 lutego 2009 roku weszła w życie ustawa z dnia 5 grudnia 2008 roku o zmianie ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku jaką jest k.p.k. Nowelizacja dotyczyła zmiany brzmienia art. 203 traktującego o orzekaniu obserwacji sądowo-psychiatrycznej i była odpowiedzią na zastrzeżenia jakie istniały w związku z poprzednim brzmieniem tego artykułu. Wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2007 roku sygn. SK 60/06 przepisy § 1 i 2 art. 203 k.p.k. uznane zostały za niezgodne z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej (RP). Trybunał wskazał, że § 1 art. 203 k.p.k. w zakresie, w jakim nie stwarza wystarczających gwarancji procesowych zapewniających sądową weryfikację zgłoszonej przez biegłych konieczności połączenia badania psychiatrycznego oskarżonego z obserwacją w zakładzie leczniczym jest niezgodny z art. 41 ust. 1

w związku z art. 30, art. 31 ust. 3 oraz art. 2 Konstytucji RP. Ponadto Trybunał Konstytucyjny uznał, że § 2 artykułu 203 k.p.k. w związku z art. 203 § 3 k.p.k. w zakresie, w jakim nie wskazuje maksymalnego czasu trwania obserwacji psychiatrycznej w zakładzie leczniczym, jest niezgodny z art. 41 ust. 1 w związku z art. 30, art. 31 ust. 3 i art. 2 Konstytucji RP [12].

OBECNIE OBOWIĄZUJĄCY STAN PRAWNY

Artykuł 203 § 1-4 k.p.k. otrzymał po nowelizacji brzmienie:

„§ 1. Wrazie zgłoszenia przez biegłych takiej konieczności, badanie stanu zdrowia psychicznego oskarżonego może być połączone z obserwacją w zakładzie leczniczym tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo. Przepis art. 259 § 2 stosuje się odpowiednio, chyba że oskarżony wnosi o poddanie go obserwacji.

§ 2. O potrzebie obserwacji w zakładzie leczniczym orzeka sąd, określając miejsce i czas trwania obserwacji. W postępowaniu przygotowawczym sąd orzeka na wniosek prokuratora. Przepisy art. 249 § 3 i 5 stosuje się odpowiednio.

§ 3. Obserwacja w zakładzie leczniczym nie powinna trwać dłużej niż 4 tygodnie; na wniosek zakładu sąd może przedłużyć ten termin na czas określony, niezbędny do zakończenia obserwacji; łączny czas trwania obserwacji w danej sprawie nie może przekroczyć 8 tygodni. O zakończeniu obserwacji biegli niezwłocznie zawiadamiają sąd.

§ 4. Na postanowienia, o których mowa w § 2 i 3, przysługuje zażalenie. Sąd rozpoznaje zażalenie niezwłocznie.”

Poprzedni zapis art. 203, który obowiązywał od 01.07.2003 r. do 23.02.2009 r. brzmiał następująco:

§ 1. W razie zgłoszenia przez biegłych takiej konieczności, badanie psychiatryczne oskarżonego może być połączone z obserwacją w zakładzie leczniczym.

§ 2. Orzeka o tym sąd, określając miejsce obserwacji. W postępowaniu przygotowawczym sąd orzeka na wniosek prokuratora.

§ 3. Obserwacja w zakładzie leczniczym nie powinna trwać dłużej niż 6 tygodni; na wniosek zakładu sąd może przedłużyć ten termin na czas określony, niezbędny do zakończenia obserwacji. O zakończeniu obserwacji biegli niezwłocznie zawiadamiają sąd.

§ 4. Na postanowienia, o których mowa w § 2 i 3, przysługuje zażalenie.

§ 5. Minister właściwy do spraw zdrowia, w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości, określi, w drodze rozporządzenia, wykaz zakładów psychiatrycznych i zakładów leczenia odwykowego przeznaczonych do wykonywania obserwacji, w tym do wykonywania

obserwacji osób pozbawionych wolności, oraz sposób finansowania obserwacji, a także warunki zabezpieczenia zakładów dla osób pozbawionych wolności, mając na uwadze potrzebę zapewnienia sprawnego toku postępowania.

W porównaniu z poprzednim brzmieniem art. 203 k.p.k. nie zmienił się wnioskodawca, jak i organ orzekający o potrzebie obserwacji. Zgodnie z nowym brzmieniem art. 203 k.p.k. sąd określa nie tylko miejsce obserwacji, jak miało to miejsce dotychczas, ale uregulowany został także maksymalny czas trwania obserwacji, który w danej sprawie nie może być dłuższy niż osiem tygodni. Jedną z ważniejszych zmian dotyczy także wyraźnego określenia przesłanek orzeczenia obserwacji psychiatrycznej w zakładzie leczniczym. Warto w tym miejscu zauważyć, że w aktualnym stanie prawnym orzeczenie obserwacji jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że podejrzany (oskarżony) popełnił przestępstwo. Wcześniejsze ujęcie art. 203 k.p.k. nie wskazywało bezpośrednio na konieczność wykazania dużego prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa. W doktrynie funkcjonował jednak pogląd, iż sąd orzekając o przeprowadzeniu badań psychiatrycznych połączonych z obserwacją w zakładzie leczniczym, powinien poddać ocenie nie tylko stanowisko biegłych, co do konieczności przeprowadzenia obserwacji psychiatrycznej, ale ponadto za niezbędne uważano także przeprowadzenie rozważań, czy materiał dowodowy jaki został zgromadzony w sprawie, wskazuje co najmniej w sposób dostateczny na podejrzenie, że podejrzany popełnił zarzucany mu czyn, albowiem dopiero zasadnie postawiony podejrzanemu (oskarżonemu) zarzut popełnienia przestępstwa uzasadniał orzeczenie o obserwacji psychiatrycznej (argument z art. 313 § 1 k.p.k. w zw. z art. 74 § 2 pkt. 2 k.p.k.) [13].

Pomimo, że biegli psychiatry mieli obowiązek wskazać konieczność poddania oskarżonego obserwacji, a więc w sposób przekonujący wnioskować o jej orzeczenie, poprzednie brzmienie przepisu art. 203 k.p.k. umożliwiało zbyt częste zgłaszanie przez biegłych konieczności przeprowadzenia obserwacji podejrzanych (oskarżonych) [9]. Nowelizacja zawęży krąg osób poddawanych obserwacji, a mianowicie może to nastąpić tylko wobec podejrzanych (oskarżonych), co do których istnieje duże prawdopodobieństwo popełnienia przestępstwa. Do orzeczenia przez sąd obserwacji w zakładzie leczniczym wymagany jest taki sam stopień prawdopodobieństwa popełnienia zarzucanego czynu, jak w przypadku stosowania środków zapobiegawczych, w tym także tymczasowego aresztowania. Jednocześnie obserwacji nie można stosować wobec podejrzanych (oskarżonych), co do których można domniemywać orzeczenie kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania

lub kary łagodniejszej, czy też w sytuacji, gdy orzeczony wymiar kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia byłby niższy niż czas orzeczonej obserwacji w zakładzie zamkniętym. W takiej sytuacji istnieje możliwość orzeczenia obserwacji jedynie, gdy podejrzany (oskarżony) wnosi o poddanie go obserwacji [6, 14]. Możliwość orzekania w niektórych wypadkach o obserwacji psychiatrycznej wtedy, gdy wnosi o to sam oskarżony jest kolejną zmianą wniesioną przez nowe brzmienie art. 203 k.p.k. [6]. Następne istotne przesłanie wynikające z nowelizacji artykułu 203 k.p.k. to ścisłe określenie maksymalnego czasu trwania obserwacji w danej sprawie. Nie powinna ona trwać dłużej niż cztery tygodnie, z możliwością przedłużenia obserwacji sądowo-psychiatrycznej maksymalnie do ośmiu tygodni łącznie w danej sprawie. Jak podkreśla Eichstaedt, niedopuszczalną praktyką jest automatyczne wnioskowanie, a następnie orzekanie maksymalnego okresu obserwacji psychiatrycznej. Biegli psychiatry powinni w swojej opinii nie tylko uzasadnić potrzebę obserwacji oskarżonego w zakładzie zamkniętym, ale także określić przewidywany czas tej obserwacji [6]. Przedłużenie czasu obserwacji sądowo-psychiatrycznej może orzec sąd na wniosek zakładu, nie zaś biegłych. Warunkiem przedłużenia przez sąd czasu trwania obserwacji jest istnienie nadal przesłanek pozytywnych dotyczących orzeczenia obserwacji sądowo-psychiatrycznej oraz brak jakiegokolwiek przesłanki negatywnej.

Kontynuując niniejsze rozważania należy zaznaczyć, że procesowe przesłanki orzeczenia obserwacji psychiatrycznej podejrzanego (oskarżonego) w doktrynie dzieli się na przesłanki o charakterze pozytywnym oraz negatywnym. Wśród przesłanek pozytywnych wymienia się następujące okoliczności: a) zgłoszenie przez dwu biegłych psychiatrów konieczności przeprowadzenia obserwacji psychiatrycznej; b) skierowanie do sądu aktu oskarżenia, ewentualnie postawienie zarzutu popełnienia przestępstwa osobie, która ma być poddana obserwacji psychiatrycznej; c) zebrane dowody w sprawie wskazują na duże prawdopodobieństwo, że podejrzany (oskarżony) popełnił przestępstwo.

Natomiast negatywne przesłanki orzeczenia umieszczenia podejrzanego (oskarżonego) na obserwacji psychiatrycznej to: a) z okoliczności sprawy wynika, że sąd orzeknie w stosunku do oskarżonego (podejrzanego) karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania lub karę łagodniejszą (np. grzywnę, ograniczenia wolności); b) okres obserwacji psychiatrycznej przekroczy przewidywany wymiar kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia (art. 203 § 1 zd. 2 k.p.k.).

Aby orzec umieszczenie podejrzanego (oskarżonego) na obserwacji psychiatrycznej w zakładzie leczniczym, muszą być spełnione kumulatywnie (łącznie)

wszystkie wymienione powyżej przesłanki pozytywne (dodatnie) oraz nie może wystąpić żadna przesłanka negatywna (ujemna), o których mowa była wcześniej [6].

Interpretacja treści niniejszych przesłanek nie powinna być kłopotliwa. Kilka słów komentarza wypada jednak poświęcić przesłance dotyczącej dużego prawdopodobieństwa popełnienia przez podejrzanego (oskarżonego) zarzucanego czynu, przez co należy rozumieć sytuację, gdzie z przeprowadzonych dowodów wynika wysoki stopień prawdopodobieństwa, iż podejrzany (oskarżony) jest sprawcą zarzucanego mu czynu i w zasadzie przyjmuje się, iż tak określone prawdopodobieństwo graniczy wręcz z pewnością popełnienia przez podejrzanego (oskarżonego) zarzucanego mu czynu [6, 15].

Z art. 203 § 2 k.p.k. w sposób jednoznaczny wynika, iż sąd orzekając o potrzebie przeprowadzenia obserwacji psychiatrycznej powinien określić miejsce jej przeprowadzenia i czas trwania obserwacji. Po wydaniu postanowienia przez sąd może się jednak okazać niemożliwe przeprowadzenie obserwacji psychiatrycznej we wskazanym przez sąd zakładzie leczniczym, np. z powodu ograniczonej liczby miejsc. W zaistniałej sytuacji procesowej zajdzie zatem konieczność dokonania przez sąd zmiany wcześniej wydanego postanowienia. W celu jednak uniknięcia takiej sytuacji, względy ekonomiki procesowej wymagają, aby sąd w trybie przepisu art. 97 k.p.k., jeszcze przed wydaniem przedmiotowego postanowienia, poczynił stosowne ustalenia, co do możliwości przyjęcia podejrzanego (oskarżonego) na obserwację sądowo-psychiatryczną [6]. Przykładowe postanowienie sądu w przedmiocie umieszczenia na obserwacji psychiatrycznej powinno mieć następującą formę:

„Postanawia: orzec umieszczenie podejrzanego (oskarżonego) ... na obserwacji psychiatrycznej w ... (należy dokładnie oznaczyć miejsce przeprowadzania obserwacji) połączonej z badaniem stanu zdrowia psychicznego na okres ... (słownie) tygodnie (dokładnie oznaczyć czas obserwacji)”, przy czym należy traktować jako ostateczność ustalenie maksymalnego okresu obserwacji – 4 tygodnie [16].

Wykładnia językowa przepisu art. 203 § 4 k.p.k. nie pozostawia najmniejszej nawet wątpliwości, iż zażalenie przysługuje zarówno na postanowienie o orzeczeniu obserwacji psychiatrycznej w zakładzie leczniczym, jak i na postanowienie o przedłużeniu czasu trwania obserwacji. Zdaniem autorów wykładnia językowa przemawia zaś przeciwko przyznaniu prawa do złożenia zażalenia na postanowienia negatywne, to jest dotyczące nieuwzględnienia wniosku prokuratora o przeprowadzenie obserwacji psychiatrycznej oraz nieuwzględnienia wniosku zakładu leczniczego o przedłużeniu obserwacji sądowo-psychiatrycznej na dopuszczalny przez prawo okres. Prawo do zło-

żenia zażalenia przysługuje stronom, a także osobie, której postanowienie bezpośrednio dotyczy (art. 459 § 3 k.p.k.) [6]. Nie ma co do tego najmniejszej wątpliwości, że prawo do wniesienia zażalenia nie przysługuje ani biegłym psychiatrom, ani też zakładowi leczniczemu.

Warto także wspomnieć o postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2002 roku (sygn. akt II KK 227/02, opublikowane w systemie informatycznym Legalis), w którym wyrażono, zasługujący na pełną aprobatę pogląd, że jeśli właściwy organ w związku z toczącym się postępowaniem zarządzi umieszczenie oskarżonego w zamkniętym szpitalu psychiatrycznym w celu przeprowadzenia obserwacji psychiatrycznej na potrzeby wydania opinii, to okres pobytu w tym zakładzie podlega zaliczeniu na poczet wymierzonej kary.

POZYTYWNE I NEGATYWNE SKUTKI NOWELIZACJI

Niewątpliwie pozytywnym aspektem nowelizacji jest fakt, że nowe ujęcie zagadnienia obserwacji sądowo-psychiatrycznej zawarte w art. 203 k.p.k. rozwiązało w dużej mierze zarzucane wcześniej niedoskonałości dotyczące braku regulacji maksymalnego czasu trwania obserwacji, a także braku regulacji przesłanek procesowych orzeczenia przez sąd obserwacji psychiatrycznej podejrzanego (oskarżonego).

Kolejnym pozytywnym aspektem nowelizacji jest brak możliwości zarządzania obserwacją w stosunku do osób, które popełniły drobne przestępstwa (chyba, że same wnoszą o poddanie ich obserwacji). W tych przypadkach sąd będzie musiał podjąć decyzję co do poczytalności oskarżonego tylko na podstawie opinii z badania ambulatoryjnego.

Aktualne brzmienie art. 203 k.p.k. nie pozostaje jednak wolne od nowych wątpliwości. Dotyczą one w szczególności maksymalnej granicy 8 tygodni przewidzianej na obserwację oskarżonego w danej sprawie. Powołując się na badania przeprowadzone przez Łagodzińskiego można zauważyć, że jedynie 17,6% obserwacji została ukończona przed upływem 4 tygodni, a większość, bo 75% trwała dłużej niż maksymalnie określony przez ustawę czas obserwacji [17]. Sugerować to może, że czas 8 tygodni może być niewystarczający do podjęcia ostatecznych decyzji diagnostycznych przez biegłych psychiatrów. Jako negatywny skutek należałoby rozważyć przypadek, gdy zostanie wykorzystany okres 8-tygodniowej obserwacji w danej sprawie przez powołanych biegłych, a sąd uzna opinię za niepełną lub niejasną. Kolejni biegli powołani przez sąd do rozwiązania wątpliwości nie będą mogli już skorzystać z możliwości obserwacji oskar-

zonego w zakładzie leczniczym. Ustawa nie podaje rozwiązań tego problemu [6, 14]. Słabym punktem nowego rozwiązania jest także brak określenia przez ustawodawcę jednoznacznych przesłanek uzasadniających przedłużenie czasu trwania obserwacji w zakładzie leczniczym. Zawarte w przepisie art. 203 § 3 k.p.k. określenie, że na wniosek zakładu leczniczego sąd może przedłużyć czas trwania obserwacji na czas określony, niezbędny do jej zakończenia, jest zwrotem nieostrym i może powodować w przyszłości trudności interpretacyjne. Zważywszy na to, że umieszczenie na obserwacji sądowo psychiatrycznej wiąże się z istotnym ograniczeniem swobód obywatelskich wydaje się, że koniecznym jest niezbędne określenie przez ustawodawcę w sposób jednoznaczny przesłanek uzasadniających przedłużenie czasu trwania obserwacji psychiatrycznej.

NOWE MOŻLIWOŚCI I OCZEKIWANIA WOBEC SĄDÓW I BIEGŁYCH

Nowelizacja art. 203 k.p.k. zmusza zarówno sądy, jak i biegłych psychiatrów do istotnej korekty postępowania w przedmiocie obserwacji sądowo-psychiatrycznej. Najistotniejszą zmianą z punktu widzenia medycznego/psychiatrycznego jest zakreślenie przez ustawodawcę bezwzględnie, nieprzekraczalnego terminu obserwacji na okres 8 tygodni. Zarówno z doświadczenia klinicznego autorów, jak i badań Łagodzińskiego [17] wynika, że dotychczasowa praktyka wskazywała, że był to okres, który nie wystarczał do wydania kategorycznej opinii w większości spraw. Należy jednak zaznaczyć, że biegli znajdowali się wówczas w innej sytuacji prawnej, nie byli zobligowani ustawowo terminem zakończenia obserwacji. Dodatkowo opinie wydane przed upływem 6 tygodniowej obserwacji często spotykały się z zarzutem nierzetelności. Obecnie wydaje się, że orzekanie o obserwacji sądowo-psychiatrycznej powinno być rozstrzygnięciem ostatecznym. Autorzy postulują, by w obecnej sytuacji prawnej, korzystać z możliwości kilkakrotnego ambulatoryjnego badania przez tą samą parę biegłych, zanim uzasadniony będzie przez nich wniosek o poddanie podejrzanego czy oskarżonego obserwacji. Poza tym, wydaje się, że powołanie kolejnej pary biegłych, która zweryfikuje potrzebę obserwacji, również może być zdaniem autorów godne rozważenia. Autorzy zgodni są, że orzeczenie obserwacji sądowo-psychiatrycznej przy aktualnym ustawodawstwie powinno być ostatecznością.

Kolejną kwestią wartą poruszenia jest okres wnioskowanej obserwacji. Autorzy zgodni są, że wnioskowanie *a priori* o maksymalnie długi (4 tygodniowy) okres obserwacji jest niedopuszczalne. Potrzebę

wnioskowanego okresu obserwacji biegli zobowiązani są bezwzględnie uzasadnić potrzebą wykonania procedur medycznych, które nie mogą być zrealizowane ambulatoryjnie, np.: całodobowej obserwacji, gdy zachodzi uprawdopodobniona obawa dyssymulacji czy symulacji podejrzanego; gdy bezwzględnie wskazane jest wykonanie badań dodatkowych, których nie można wykonać ambulatoryjnie lub gdy badania dodatkowe (w tym ocena psychologiczna) powinny być wykonywane w łącznym, nieprzerwanym okresie czasu; gdy zachodzi potrzeba obserwacji podejrzanego (oskarżonego) w izolacji od jego naturalnego środowiska oraz z powodu innych przyczyn, które biegli wskazują sądowi.

Autorzy zgodni są co do faktu, że zgłoszenie przez biegłych psychiatrów konieczności przeprowadzenia obserwacji sądowo-psychiatrycznej, aby biegli kategorycznie mogli wypowiedzieć się co do stanu zdrowia psychicznego podejrzanego (oskarżonego), bez uzasadnienia przez biegłych przewidywanego czasu trwania obserwacji, winno być uznane przez sąd jako nie odpowiadające wymogom formalnym i w konsekwencji albo biegli powinni być wzywani do wydania w tym przedmiocie pisemnej opinii uzupełniającej, ewentualnie opinii ustnej już bezpośrednio na posiedzeniu sądu procedującego w przedmiocie wniosku o orzeczenie obserwacji psychiatrycznej w zakładzie leczniczym, względnie o jej przedłużenie. Bowiem dopiero znając argumenty biegłych psychiatrów co do potrzeby umieszczenia podejrzanego (oskarżonego) na obserwacji psychiatrycznej oraz przewidywanego czasu jej trwania, sąd będzie miał realną możliwość rozstrzygnięcia nie tylko co do zasadności przeprowadzenia obserwacji sądowo-psychiatrycznej, ale także odnośnie niezbędnego czasu jej trwania, który i tak łącznie w danej sprawie nie może przekroczyć 8 tygodni.

PIŚMIENNICTWO

1. Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego. Dz.U. 2009 r.; Nr 20: poz. 104.
2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks karny. Dz.U. z 1997 r.; Nr 88: poz. 553, ze zm.
3. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego. Dz.U. z 1997 r.; Nr 89: poz. 555 ze zm.
4. Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego. Dz.U. z 1994r.; Nr 111: poz. 535, ze zm.
5. Buchała K. Kary. W: Zoll A. red. Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116 Kodeksu karnego. Kraków: Zakamycze; 1998. s.299-330.
6. Eichstaedt K. Orzekanie o obserwacji psychiatrycznej. Prok i Pr. 2009; 9: 5-23.
7. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. – Kodeks Postępowania Karnego. Dz.U. z 1928 r.; Nr 33: poz. 313 ze zm.

8. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego. Dz.U. z 1969 r.; Nr 13: poz. 96 ze zm.
9. Hajdukiewicz D. Podstawy prawne opiniowania sądowo-psychiatrycznego w postępowaniu karnym, w sprawach o wykroczenia oraz w sprawach nieletnich. Biblioteka Psychiatrii 9. Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii; 2007.
10. Łagodziński S. Problematyka obserwacji psychiatrycznej oskarżonego w procesie karnym. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości; 2008. s.9.
11. Stefański RA. Biegli, tłumacze, specjaliści. W: Gostyński Z. red. Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Warszawa: Dom Wyd. ABC; 1998. s.518-560.
12. OTK-A. 2007; Nr 7: poz. 75.
13. Eichstaedt K. Czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym w polskim prawie karnym. Warszawa: Wydawnictwo CH Beck; 2008.
14. Spruś K. Obserwacja psychiatryczna po lutowej nowelizacji. Komentarz dostępny w: Lektury elektroniczne – Prokuratura Okręgowa w Zielonej Górze (www.zielona-gora.po.gov.pl/.../1-obszervacja-psychiatryczna-po-lutowej-nowelizacji-2.doc -).
15. Pikulski S, Szczechowicz K. Zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w świetle praw i wolności obywatelskich. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego; 2004.
16. Eichstaedt K. Rola sądu w postępowaniu przygotowawczym a instytucja sędziego śledczego. Warszawa: DIFIN; 2009.
17. Łagodziński S. Problematyka obserwacji psychiatrycznej oskarżonego w procesie karnym. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości; 2008. s.9.

Wpłynęło: 17.08.2010. Zrecenzowano: 09.02.2011. Przyjęto: 28.02.2011.

*Adres: dr hab. n. med. Piotr Galecki, Klinika Psychiatrii Dorosłych UM (XIB),
ul. Aleksandrowska 159, 91-229 Łódź, tel. (42) 6521289, e-mail: galeckipiotr@wp.pl*